

ԿԱԿՈՑԻՆ ՇԱՐԱՐ

ԿԱԿՈՑԻՆ ՇԱՐԱՐ

Ո՛չ իսկ տասնոց մը, ո՛չ իսկ բարեւ մը տալ երգութեանց այս տարի կա- զանդի պատուանշանը 1908ի ա- ռաղին իրիկունը իսկ տունէն կծկեցի զորի մը նման։

— Ես խաղալիս կ'երթամ կոր, չարաք մը վերջը միայն պիտի գամ։
— Այնուհետ միշտ չարաք մը պիտի- ըրի ուղղորդեմու լէզոնը պիտի աւար- տեր, իսկ զայ տարի... հարկաւ բան մը կ'ընենք։

Բայց հազիւ փողոցին մէջ, մեր թաղին ջրհանկիրները — Սկիւտարի- ներէն ո՛չ նուազ անբերս — հարկը մշտն անդին չարաքին և սկսան ջր- հանկիրներն վազել։

— Է՛, է՛, քիչեւի, աղա՛, մուշո՛ւ... Այս ճանապարհովն ասարափառը ոտանակարկներն բացի և վազվազակի դարձան Պէշեք փողոցը։

Մեր թաղին ջրհանկիրներն որոնք ետեւէն հասած էին, անոնք ալ նմա- նապէս դարձան Պէշեք փողոցը։

Օձիս ձեռք չտալ որոշաբար բա- ցարձակապէս, ոտքերն չալալս նետե- լով՝ սկսալ նմանապէս վազել և Շիրի փողոցը մտալ։ Ջրհանկիրները ետեւէն՝

Հնու ի հնու Թարապալի նետեցի ինք- ղինքս, ջրհանկիրներն ալ միշտ և- տեւէս։

Կ'երեւակայէք անշուշտ թէ անոնք իրենց արեւտանի բերանըով վար- ժուած ըլլալով արդէն վազելու, ինչ զերմարդկան ճիգեր կ'ընեն եւ՝ հան- զուգեալ Սրբան Օննիկին ձեռքէն առ- նելու համար առաջնութեան մրցա- նակ։

Այսպէս՝ շատ մը փողոցներ վազե- ցինք, չունչա կարուած էր ալ, իսկ կո- չիկներս՝ ծակած։ Կարծեմ վազելով մինչեւ... Տղայս-Տէրէի իշան էինք։

— Բունեցէ՛ք, բունեցէ՛ք, կը պտտայն վերջապէս ջրհանկիրները ետեւէն՝ իրք թէ գող, աւաղակ մը, մարդապաւն մը ըլլալի, քանի որ իսկիկաւ անորդներ — (Աստուծոյ տուածն միշտ կը գտա- նուին) — կատարած ձի մը զսպելու պէս բռնեցին զիս, և որովհետեւ կը ջնալի անոնք ձեռքէն պոծիլ, քանի որ հար- ուածով՝ ցեխին մէջ փռեցին զիս։

Ջրհանկիրները հասած էին արդէն զուլ։

Աներեսորէն ծաղիկ մը — ամբող- ի կարծեմ — երկնցոցին ինծի և ծըպ- տելով։

— Շնորհաւոր նոր տարի... բարե- մաղկեցին։

Մինչ լաթէնան որ նմանապէս և- տեւէս վազած էր Թարապալին ի վեր՝ մայիլ ըլլալն կը զարեմ։

Տեսնելու էր զիս բռնող անորդնե- րուն չինամ սուրաբը։

— Վա՛յ, զուք մարդապաւն մը չէ՞ք ըսին յուսալիկալ։

— Աւա՛յ, մընիկեք, պատիժ քա- չելու համար քառորդ մը տալով ջր- հանկիրներուն։

— Շարժա՛ւ կա, ըսին անոնք՝ քա- ռորէս երեսին նետելով, մեծք ա՛յնչափ տեղէ կը վազենք կոր ետեւէն, մէկնս մը կ'ըրկենք։

— Բայց կարծեմ, ջրհանկիր պարոն- նե՛ր, ես ձեռն չնսղեցի որ ետեւէս վազել։ Ը՛հա՛հա՛հա՛հա՛հա՛ կարծեմ։

— Ձեր վազելը հրաւեր մըն էր մեր վազելուն։

Ձար չկար... ճառ խոսելու։

Մէճիտը ցնծացի — կըսկո՛ր, անի- աւան ու սպալակ մէծաբա՛ւ և զէպի Բերս սկսալ պերտաւորապէս տնիւր ու մեկամաղձա՛ւ սիրուն բարեկամի մը յուզարկաւորութենէն վերադարձողի մը քաղերով։

Ձէ՛ մի որ արդէն... քսան զրուշ մը թաղած էի։

Դամբաստանը անա՛ հոս կ'արժէ խօսիլ։

Գրուիլին։ Ան էր, Աստուծո՛ւ իմ, ա՛ն, Տարուան ուրիշ մէկ օրը Մանգուլիի ցրուիլը արեւափ սարսափ չգիտի պատ- ճառեր ինծի։

Փողոցի լապտերի մը լոյսով — ին- չու համար Կաղանդի գիշերով լապտեր կը վառեն փողոցները՝ չէ՛մ գիտեր — ճանչցաւ զիս անպիտանը և պատրաս- տուեցաւ գրպանէն բարեմաղկու- թիւն — քառքը հանել, մինչ քերանք զո՛ւնակորէն մինչեւ ուղանալներ բաց- ուած 58 ձկաններ մէկանց ցոյց կ'ու- տար։

Սրտիս մէկ երակին յանկարծակա՛ն խզուը զգացի կարծէք և փութեցի միւս մայրը անցնել։

Գրուիլին ալ միւս մայրը անցաւ։
— Մայրիս փոխեցի նորէն։ Գրուիլին ալ նորից ըրաւ։

Քանի մը անգամ կրկնեցինք այս գործողութիւնը, բայց որովհետեւ քիչիս չէր երթար մինչեւ ի կատարանք աշխարհի՝ պալանտ-վո-սալ խաղալ Մանգուլիի Գ. ցրուիլին հետ, վերջա- պէս անտարբեր ձեւով մը սկսալ յա- ուալանալ։

— Ես տարիներու, Պ. Կա՛մոյ, ըսաւ ցրուիլը։

Գրուիլին մը բերնին մէջ «Ես տա- րիներու» մաղթանքը գիտէ՞ք ինչ կը նշանակէ... «Մընէ ինծի քառորդ մը տո՛ւր»։

Երբէք ցրուիլ մը մեղի բարի տարի չի մաղթել, եթէ գիտնայ որ տաւը փարս չգիտի բրջնէ մեծն։

Մեր բերաններուն մէջ բացարձա- կապէս անարժէք եղող այդ բանաձեւը՝ ամէնէն դրական ընկալազիւր կը դառ- նայ մէկէն ցրուիլներուն բերանը։

Ինչու՞ կ'ըսեն որ բերնէ բերան... ըսաւ կայ։

— Ես տարիներու, Պ. Թոյա, կրկնեց Մանգուլիի ցրուիլը՝ առաջին բարեմաղկութեանը չպատասխանելու տեսնելով։

— Բո՛գա վոյեքի՞ Կարցուցի անոր՝ սպանա-խաղալան լեզուներու գիտու- թեանն զիմելով, քի վոյեքի սիրէ՞ իոնն Բաբելոն վարքի լինելու...։

Գրուիլը սկսաւ խնդալ։

— Հոս քեպրոն չէ ըսաւ։ Ո՛չ ալ Մանգուլիի չարաք օրուն թիւր... առաւորն է ի վեր ձեզի փնտելն ոտ- քերս ետեւան չնկաց։ շատ տարիներու, միւսին Թոյա...

— Ի՞նչ ցնո սոնո միւսին Թոյա, պա- տասխանեցի։ Ի՞նչ միւսին Աճեցի Աճ- րոն... Պե՛նիւ խալ Աճեցի, աննա- թիւն մի...։

— Աղբա՛ր, կատակը՝ մէկդի, զուռ Կա՛մոյն ես, պիտ չունի, երեսը կա- պիկի՛ կը նմանի... աշխարհի վրայ քեզի նմանող ուրիշ մարդ չկալ...

— Աննամա՛մ, ցո՛մ Բաբելոն... վրայ տուի և այս անգամ... իրապիտե՛ն։

Մանգուլիի ցրուիլը զեռ պիտեցի, բայց տակաւ ստիպուեցաւ համոզուը զոյացնել իմ Անթիոնի-Անթիոն տա- ունելու և կը պատրաստուէր մեկնիլ յուսակուտը, երբ քարեկամ ձեռք մը ուսին զարկաւ։

— Բարեւ, Թոյա՛, այս փիս փողոց- ները ի՛նչ բան ունիս։

Ենով Արմէն էր, որուն ինկա՛մ- Ենը ա՛յնչափ կը փայլէր Մասիսուը և այլուր։

— Կարեւոր գործ մը ունէի։ հապա զուռ կ'ով տեսնելու եկար։

— Ինկածները կ'ուսումնասիրեն կոր։ Մանգուլիի ցրուիլը ուրախութեան ճիւղ մը արձակեց։

— Հապա ես կ'ըսեի կոր քի զուռ թոյան ես։ այս սուրաբը պաշտաւ մարդ չունի...

— Կաղանդ, պարո՛ն ցրուիլ, կո- չիկէն վեր չէլինք... յարմար դա- տեցի ազգաբարկ։

— Ուրիմ շատ տարիներու։ Կամայ ակամայ մարեցալ «հինգ- նոց»ը, անիկելով Ենով Արմէն իր ինկածներն ալ ելածներն ալ։

Լորացի ուրիշ ցրուիլ մըն ալ կը ապաւեր ինծի սափրիչին խանութին առջեւ։

— Հա՛, աղէկ որ եկաք, ըսաւ՝ օձի- քէս փակելով։

Ճիշտ տասնըջորս անգամ տունս և գաղտնի և չկրնայի զիս գտնել՝ ստոյգ աղբուրէ խմացի է որ մորուսը երկու- ցած է և ցրուիլ յո՛ժիւղը տրամադ- րելով որ չպիտի փախալիս Կաղանդի իրիկունը մօրեւրով անցնել՝ երկու-

ժամէ ի վեր ինծի կը սպասե հեղբ սափ- րիչին խանութին առջեւ։

— Մարգուհի, ուրիշներուն չե- թայիք...
— Այս տարի երկ կայ։ մէկ տաւը փարս տուած չունի։ բոլորն ալ կ'ըսեն կոր քի՛ աշխարհ մանակացաւ, այսինքն հաշտարկարարութիւն, անոր համար կինք դրուշք չենք տար...

— Հապա մեք ինտու տանք։

— Ձեզի մնաց հիւս մեր... Հաւատ- քը, Յոյրը և Սէրը։

— Ինչո՞ւ...
— Որովհետեւ զուք ի տղայ տղոց անանկացած ըլլալով՝ ասոր անոր մասն- կով ինչե՛ք չէք ազդուիք։

— Անիկի՛մ, ըսի, բայց այս սրա- մուտութիւնը իմ յօգուածներէս սովորե- նա։

— Հրաման էք։

— Ուրեմն ա՛ն հինգ դրուշ, եթէ մինչեւ զայ տարի չարուանկա յօ- ռածներս անբեր, քեզի տաւը դրուշ կուտամ։

Տէր իմ, Ես որ տունէս փախած էի պալսիւի չտալու համար...

Սափրիչին աշխարհները ամբողջ տարուան մէջ երբէք նմանը չի տես- նուած եկարս հոգածութիւն մը ցոյց կուտային նոյն իրիկունը։

Թերեւս քսանընէք անգամ ըսու փութեցին ուսին վրայ թառաղ փոշի մը վերցնելու համար, երեսուն անգամ ֆէս ու վերարկուս խոզանակեցին, չնորսողորէն ժպտեցան, խոսարնե- ցան...

— Մէ՛նա՛, մէ՛նա՛... կը կրկնէի ես ի զու՛ր։

— Պարտքերնիս է, պարտքերնիս է...
Ձեմ գիտե՛ր որ ինչո՞ւ սափրիչին աշխարհներէն տարուան միւս 364 օրերը երբէք իրենց պարտքերուն ա՛յնչափ նախանձախնդիր չին ըլլար երբէք։

Սեղանի մը վրայ դրուած ամսէն կը բայտաւոր այս «ինչո՞ւ»ին հոգեքա- նայ մէկէն ցրուիլներուն բերանը։

— Մէ՛նա՛ մը...
«Ես տա՛մ, խորհեցալ, իմ քսակին համար»։

— Բառերը մը...
«Աս ալ քեզ է անոնց արձա՛մ ափ- անին համար»։

Ու՛ զուռնա տարաբաղդ ոչխարի մը նման տաւը դրուշ ցնծալով՝ զուռ նետուեցալ, մտածելով որ Երբ պիտի վերջանար այն ամանքեան տանջանք- ներուն շղթան։

20 առաւել 5, առաւել 5, առաւել 10 հաւասար 40 դրուշ։

Եւ զեռ տաւը փարս նուէր չէի առած։

Ճաշարանը կերակուրէ ետքը, իրր նորորեակ մարտնչական առջեւս բերին դրին պնակ մը, ուր՝ երկու ընկողդ, երեք չամիչ, մէկ թուղ, զոյգ մը հում չափանակ և գէ՛լ տեսակ սիկարէթ մը կային...

Ի զուր ճաշացուցակին մէջ փնտռեցի այս բայտը՝ զոյգութիւն, անանկ բան չկար մընիկին մէջ։ Աս ալ... հեքրա ըլլալու էր։

— Ի՛նչ պիտի ըլլայ հարցուցի պզտիկ տարալոյսով մը ապաւաւորին, որ փի- միս եկիկի պէս զիմաց սրբորմիս կ'ընէր։

— Ես տարիներու... ըսաւ առաջ նակը։

— Ես տարիներու, պատասխանեցի այն տեղեւանք ըլլալով։

— Ենով մը չէ՞ք հրաման, պիտի մը, պաշտմ մը, չամիչ մը...
— Մէ՛նա՛, կ'ապացայ։

— Մի՛ մոռնալ գիտ։

— Որ ըսածդ ծաղիկ մըն է։

Բայց, որովհետեւ անոր աշխարհն մէջ կը կարգադր արտաուշ ազդեք որ կը սպանուր անէ՛ք իրեւածիկ հա- կաւած պարտապան։

— Աս սա՛ քառորդը, մաղտացի՛ ինքզինքը ջրո՛ր նետող մէկու մը յու- սանատութիւնով։

Երբեք արձաւարնի կատաններն նուէր չեմ տուցած։

Ու զիս՝ Երբ էր հրամանաւոր։ Կիսուած մանաւարնի մը չեքտե՛րը։

Որոշեցի թատրոն մը երթալ և մի- չեւ կէս գիշեր հոն փակուի՛ պալսիւի ուղղորդեալ լեզունէն խալսելու հա- մար։

Հազիւ մտած թատրոնին դռնէն ներս, տոնակաւաւաք... ժպտեցաւ։

Կաղանդի իրիկունով ժպտե՛ մը ա- լելի զարնութիւն ըսն չեմ կոնար երե- լակալիս։

Մէ՛կ որ կը ժպտի... փորձանք մը աւելի կը նշանակէ։

«Գրպանդ բայց նայինք» կը նշա- նային կաղանդորսի ժպտները։

Մնացորդը և Աստուծո՛ւ որ յալորդ կաղանդին ոչ ոք ժպտի ձեգի, թո՛ղ ամէն մարդ արտասուէ։

Քառք մը երկնցուց ինծի տոնա- կաւաւաքը որուն մէջուրը անխուսա- փելի «1908» թուականը կար և անոր տակը՝ քանի որ առդ ուսանէ...

Ուրին հաւաչ մը արձակեցի և կար- ձեմ օրին մէկը հոգիս ա՛յնչափ դժուա- րութեամբ չգիտի ելլէ ներսէն, ո՛րչափ նոյն իրիկունը մէկ քառորդը ելաւ...

— Ես տարիներու համար, բարե- մաղկեց տոնակաւաւաքը։

Ձեմ գիտե՛ր իրենց ի՛նչ իմ շատ տա- ըններու համար կամ ոչ... անկէ ինչ ելելիք մտնելիք կալ իրենց։

Այսպէս քեզիցով՝ գացի տեղաւորուալ, զովը կարդ իմ հարաւաքին անտուն և անտեղ ամուրներուն, որոնք նոյն գի- շերը թատրոն եկած էին՝ առ ի չգոյն ու և երթալիք տեղի, երբ, հազիւ եր- կուքուկէս վարկեան վերջը, թատրոնին կատաններէն մէկը — ժպտելով — մո- տեցաւ ինծի։

Նորէ՛ն ժպտի նորէն տարափո- Աս ալ քառք մը կը ջրեփալացնէր։

— արդէն Կաղանդի օրը քառքէ՛ զատ բան չեն ներկայացնէր... այդ խաւք եկիկները...

Գառնիկ վրայ նորէն, դարձա՛ւ, յաւաքանկանք... «1908» թուա- կանը — (ո՛ւրիշ, քանեցա՛նք ալ) — իսկ անոր տակը թատրոնին չորս կատաննե- րուն լուսանային քալսուն։

Կը անեւէ՞ք քալսուն։

Ինչէ՛ կ'ըսէք որ ընեմ ես այս կառ- օններուն լուսանայը, — ապոնին պա- տէ՛ն կայսին թէ քարփա վերեւ։

Մարդ անամոթութեան զորաւոր օգ մը տեսնելու և կատան ըլլալու և Կա- ղանդի օրը ասոր անոր իր լուսանկարը նուիրելու համար։

Այսօրուան օրը գեղանի կինը լու- սանկարին ցրուելու կելլին կոր և մէ- թալիկ առողջ չկայ։

Բայց այս կատանները... Յանկարծ միտքս ինկաւ Սառա- Պէշեք մը որ անցած տարի, բարեբա- ձակալ ներկայացումի մը պատիւ, բե- մին վար իշաւ, և անամը իր լուսա- նկարները ծախեց իր ստորագրութեամբ ընկերացում։

Սառա-Պէշեքարը կ'ընէ. արդ ինչո՞ւ թատրոնի կատաններն ալ չենին։

Սակայն չկարոյ աւելի երկարորէն կենալ՝ դերասաններուն, վարձուողը քալսուն, ջրափանախին, և այլն յար- ձակութեւն ալ վախարով, և չունչ առ ի Գառնիկ-Գրիգորի, «աղաղ փորձե- լու»... թէեւ... պիտեման կրկին փոր- ձելը յիմարութիւն է, կ'ըսէ իմաստու- թիւնը։

Տարուան չորս եղանակներուն մէջ պարզ մանկապարտներու առջեւ փակ խաղալանակները բացուած էին և չնկող մը կար ո՛ր...
«Ի՞նչ քեզին նախադա՛մ իր» — պիտի ըսէր Տիրաւը...։

— Բանընէք ոսկի տակ եմ, մոլտաց զովս մէկը։

Ուրիշ մը՝ քեզ առաջ լիւքալսուրիւրը 33 ոսկի կորանկելէ վերջ հո՛ւ եկած էր հիւս... քառորդով մը անցը քանալ տալու համար։ — Անկողը է բան թէ քառորդն ալ կորանկելու... Կ'երեւի թէ այս մարդուն սիրունին կամ կինը շատ հաւատարմ է կեղեր իրեն։

Փառնացող կը ծախեմ կ'առնէ՛ք, հարցուց զովս մէկը՝ որ մահուան քրտնակներուն մէջ կը լողար։

— Երկու ոսկի վրայ տուի, կ'ընէր ինծի՝ քարկամ մը, որուն ամսականին կէսն էր այս գումարը և իտեղը մահ- ուան դալուկը ունէր երեսին վրայ։

Ուրիշ թիւն սեղանին մօտեցալ... մէ- ճիս մը։

«Ուրիշ մէջ կորանկելու պիտի մէջ կը շարն»։

Ես միշտ խաղի մէջ կը կորանկեն և չեմ ալ գիտեր ո՛ր մը ուր պիտի մէջ չանած ըլլամ։

Կար ինչեւեւ՝ Գրիգորի զոնա- պանն ալ ժպտեցաւ։

— Ես ալ իրեն... ժպտի մը տուի պոլ ինչիչէն։

Թողալեանին անկունը՝ սովորական գիշերաշրջիկներու կիսատուները, որոնք մինչեւ ատու հոն մուկին մէջ կը սպասեն խորհրդանշանօրէն, փու- թացեց զուլ։